

Vejledning til præsten til forløbet

Kan det hellige måles?

- en undersøgelse af betydningsfulde steder og genstande

Beskrivelse af projektet

Formålet med projektet er, at lade eleverne få indblik i, hvilken rolle det hellige spiller i dagligdagen i Jerusalem og Danmark. Projektet har særligt fokus på muligheder og udfordringer ved sameksistens mellem forskellige kulturer og religioner.

I løbet af projektet skal eleverne undersøge spørgsmålene:

- Hvad oplever mennesker som helligt?
- Hvordan fremtræder det hellige for mennesker?
- Har alle mennesker noget, de betragter som helligt?
- Hvordan forholder man sig til noget, der er helligt for andre, men ikke for en selv?
- Er der et sted eller en genstand der er hellig eller har særlig betydning for den enkelte elev?
- Hvordan kan musikken/kunsten medvirke til at samle mennesker på tværs af religion og kultur, når det hellige skiller?

Projektet er inddelt i fire fase, hvor kirkebesøget (fase 2) er helt centralt.

Fase 1

Introduktion til tre af Jerusalems helligsteder (Vestmuren, Gravkirken og Klippemoskeen)

Fase 2

Kirkebesøg: En undersøgelse af kirkens steder og genstande. Er der noget, der er helligt i Den danske folkekirke?

Fase 3

Eleverne laver video- eller billedfortællinger om deres egne betydningsfulde/hellige steder.

Musik

Eleverne arbejder med musikstykket "I Mellemøsten stiger solen op", der er komponeret til projektet. Stykket mikser dansk, arabisk og jødisk tonesprog.

Projektets målgruppe

5.-6. klassetrin

Kirkebesøgets tidsramme

ca. 50-60 minutter

Forberedelse af kirkebesøget

- Forberede en kort præsentation af våbenhus, prædikestol, døbefont, alter, knæfald, oblat, kalk, bibel og præstekjole
- Sikre at følgende er fundet frem i kirken: oblat, kalk, bibel, alterbæger
- Finde en blyant til hver elev
- Præstekjole lægges frem og præsten tager kjolen på, når eleverne skal gå rundt med deres hellighedsmål
- Printe genfortælling af Tempelrensningen til oplæsning (bilag 1), eller alternativt forberede genfortælling.

Kirkebesøget

Skridt for skridt

1. Velkomst og præsentation

ca. 5 minutter (våbenhuset)

Ideer til spørgsmål:

- Ved I hvorfor I er kommet her i dag?
- Hvad har I arbejdet med i kristendomsundskab, inden I kommer her i dag?
- Hvad betyder det at noget er helligt?

2. Kort præsentation af kirkerummets indretning/genstande

ca. 10 minutter

Præsten fortæller kort om kirkens opbygning, og om de steder og genstanden i kirken, som eleverne bagefter skal vurdere med deres hellighedsmål. Dvs. våbenhus, prædikestol, døbefont, alter, knæfald, oblat, kalk, bibel og præst. Hvis der ligger en kirkegård i forbindelse med kirken, så kan et gravsted også nævnes som et betydningsfuldt sted.

3. Bibelsk fortælling (tempelrensningen)

ca. 5 minutter

Præsten beder eleverne sætte sig/lægger sig dér, hvor det er bedst at fortælle bibelske fortællinger i kirken. Hvorefter præsten opfordrer eleverne til slå ørene ud og tænde for den indre skærm, når han/hun nu vil læse eller genfortælle en fortælling fra biblen. Tempelrensningen læses eller genfortælles for eleverne. Bilag 1 er en genfortælling af fortællingen med særlig opmærksomhed på de dele af den, der er relevante i denne sammenhæng.

Efter fortællingen laves en opsamling på fortællingen

Hjælpespørgsmål til samtale om Tempelrensningen

- Hvorfor blev Jesus vred?
- Hvorfor synes Jesus ikke, at der skulle være boder ved templet?
- Hvad synes Jesus man skulle lave i templet?
- Hvilken betydning havde templet for jøderne?

- Hvad kaldte Jesus templet?
- Templet var helligt for jøderne. Er der særlige regler for, hvordan man bør opføre sig på et helligt sted.
- Er der noget, der er helligt i kirken?

Det sidste spørgsmål leder op til øvelsen, som eleverne skal i gang med.

4. Øvelse: Hellighedsmåleren

ca. 15 minutter

Elever har deres Hellighedsmåler med (bilag 2) med og skal nu gå på opdagelse i kirken to og to. Alle elever medbringer elevhæftet med billeder af tingene i en kirke (bilag 2).

Præsten introducerer arbejdsarket. Elever skal to og to gå rundt til de steder i kirken, der er vist på kopiarket. Hvert sted skal de med deres Hellighedsmåler vurdere på en skala fra 0-10. Det er deres egen opfattelse af hvor helligt de mener stedet/genstanden er, de skal bruge. Vigtigt ikke at give dem den lutherske/folkekirkelige opfattelse inden øvelsen.

For at undgå kø og unødigt ventetid kan det være en god ide, at læreren eller præsten anviser, hvilke grupper der starter ved hvilke genstande.

5. Opsamling og afslutning

ca. 10-15 minutter

Udvælg nogle af genstandene og samtal herom:

- Hvor mange har givet eks. døbefonten mere end 3, mere end 6 - er der nogen der har givet den 10?
- Er der noget, som jeg ikke har spurgt til, som I har givet 10?

Præsten fortæller kort, at i den lutherske kirke er det ikke særlige ting eller genstande, der er hellige, men derimod handlinger og ord.

Præsten afrunder med følgende spørgsmål:

- Hvordan skal man behandle noget, der er helligt for andre men ikke for en selv?

Her kan et eksempel nævnes. Eksempelvis hvis I er på ferie i et andet land og I vil gerne besøge en helligdom, hvordan opfører I jer, når I går ind i helligdommen?

- Sker der noget med det guddommelige, hvor det hellige ikke behandles med respekt? Eller sker der noget med de troende?

Pointen med spørgsmålet er at elever skal forstå, at man skal opføre sig på en bestemt måde i en helligdom, så er det af hensyn til de troende og ikke af hensyn til helligdommens gud.

- Er der steder/genstande, der har særlig betydning eller er hellige for jer?

Det er netop spørgsmålet, som eleverne skal arbejde med i næste fase af undervisningsprojektet.

Tak for i dag

Det hellige

Nedenstående tekster er fra lærervejledningen. Her gør vi rede for, hvordan forståelsen og tilgangen til begrebet det hellige er i dette undervisningsforløb.

Det er ikke nødvendigt at læse disse tekster, men en mulighed.

Hellige steder og genstande

"Hvis du kravler igennem hullet i egetræet, får du mange børn".

"Drikker du vand fra den hellige kilde, bliver du helbredt".

"En tupilak skåret i hvalrostand kan beskytte dig mod ondskab".

"Bader du i den hellige flod Ganges, bliver din dårlige karma vasket bort".

Et universelt fænomen

Hellige steder og genstande er et gennemgående træk ved alle religioner – lige fra de oprindelige folks naturreligioner til de store verdensreligioner. Derfor er det nærliggende at konkludere, at det må hænge sammen med et grundlæggende træk ved menneskets natur eller psykologi. Vi mennesker har ikke nok i fortællinger og mentale forestillinger om gud. Det guddommelige må også knyttes til noget fysisk og konkret: Et sted, en genstand, et ritual, en person med særlig guddommelig glans eller et symbol. I dette forløb fokuserer vi dog mest på steder og genstande.

Også indenfor politiske ideologier, nationalistiske bevægelser, sportsklubber og andre ikke-religiøse fællesskaber finder man "hellige" – eller i hvert fald betydningsfulde – steder og genstande, der tillægges særlig symbolsk værdi og betydning. Og i det personlige liv vil de fleste af os også have steder og genstande, der har en helt særlig betydning. En betydning der ikke hænger sammen med en praktisk brugsværdi, men som handler om at genstanden eller stedet repræsenterer/symboliserer noget værdifuldt og vigtigt i ens liv – et minde, en person, et fællesskab, et ideal eller andet.

Ligheder mellem "betydningsfulde" og "hellige" steder

Der er mange ligheder mellem hellige og betydningsfulde steder/genstande. I dette forløb lægger vi op til at lade eleverne undersøge ét komplekst fænomen (hellige steder og genstande) ved at sammenligne med et andet nærtbeslægtet fænomen (betydningsfulde ikke-religiøse steder og genstande). Ved at beskrive både forskelle og ligheder får man indkredset, hvad der er det særlige ved det hellige. Denne metode er velkendt indenfor den fænomenologiske forskningstradition. I fænomenologien ønsker man at undersøge, hvordan vi mennesker erfarer et givet fænomen – snarere end at finde en sproglig definition eller indpasse fænomenet i en samlet teori. En fænomenologisk tænkning vil hævde, at et fænomen som det hellige ikke kan fanges i en definition eller rationel forklaring uden at miste det væsentligste. I stedet for at definere det hellige, må begrebet indkredses og beskrives gennem omhyggelige analyser af forskellige eksempler.

Forskelle på "betydningsfulde" og "hellige" steder

På trods af lighederne mellem det hellige og det betydningsfulde, så kan der ikke uden videre sættes lighedstegn mellem dem. Hellige steder og genstande har det særtræk, at de for de

troende har en forbindelse til Gud/det guddommelige. Det er altså ikke dette projekts udgangspunkt, at reducere den troendes oplevelse af det hellige til et udelukkende psykologisk fænomen på linje med en fodboldtrøje med fodboldspilleren Christian Eriksens autograf eller den lommekniv, man har fået foræret af sin afdøde morfar.

For det første må det altid være et trosspørgsmål - og dermed op til det enkelte menneskes afgørelse - hvilken betydning det hellige og guddommelige har i vedkommendes liv. Der er altså en subjektiv og personlig side af det hellige. For det andet henviser "det hellige" til det guddommelige som er kendetegnet ved at være altomfattende, og det der angår den troende ubetinget. I modsætning til fællesskabernes og vores personlige "betydningsfulde steder og genstande" der ofte (men ikke altid) henviser til noget mere afgrænset.

At betydningsfulde/hellige steder findes både i religiøs sammenhæng, i sekulære fællesskaber og i vores personlige livsfortællinger betyder ikke, at der ikke er forskel på fænomenerne. Men man kan mangle sprog, for dét, der knytter sig til den religiøse dimension og derfor tager vi ofte udgangspunkt i det, der ligner, når vi taler om det.

Inspiration fra religions-fænomenologen Rudolf Otto

Dette forløb om hellige steder og genstande er særligt inspireret af den tyske teolog og religionsforsker Rudolf Otto. I sin berømte bog *Das Heilige* fra 1917 beskriver han det hellige som det helt særlige ved al religion.

Rudolf Otto fokuserer i *Das Heilige* på et element, som han vil hævde alle religioner har til fælles, nemlig en ærefrygt for det guddommelige. Han understreger "ære" og "frygt". Man ærer sin Gud og frygter ham tillige, mener Rudolf Otto, som i sin tænkning ikke stiller spørgsmål ved Guds eksistens, men havde en klippefast tro på at Gud findes. Ære og frygt giver tilsammen anledning til en åbenhed over for en religiøs virkelighed som ikke kan beskrives, men kun erfares, for den har med mysteriet at gøre, skriver Otto.

Et religiøst mysterium sammensat af to dele, som Otto kalder

- mysterium tremendum (skælvende) og
- mysterium fascinans (fascinerende, betagende).

Gud åbenbarer sig, til frygt og bæven for mennesket, som grænseløs magt. En fremmed og ukendt magt der overskrider al fornuft. Når Gud åbenbarer sig, skriver Otto, erfares det som uhyggeligt, men mennesket vil ikke kun opleve en skælven. Sammen med skælven vil mennesket også opleve fascinationens opløftende glæde. Hverken tremendum eller fascinans lader sig reducere eller skille ad, men virker sammen i det, som Otto kalder det "numinøse". Ordet er latin og betyder overnaturlig magt eller guddomsagt.

Ottos teorier har været udsat for skarp kritik, blandt andet for at fremstille det numinøse så ubestemmeligt, at man ikke kan ane, om det er Gud eller Satan, der tårner sig ængstende, forjættende op. Ikke desto mindre er Ottos bog *Das Heilige* blevet en af de mest indflydelsesrige teologiske bøger i det 20. århundrede og genoptrykkes fortsat, nu oversat til 20 sprog.

En videretænkning af Rudolf Otto

Jacob Wolf, som med bogen *Det guddommelige* har givet Ottos tænkning nyt liv i en dansk kontekst, beskriver det hellige på denne måde:

Hvad er det fælles i alle religioner? Det er ifølge Otto "den numinøse følelse", som han kalder følelsen af det guddommelige. Den udgør råstoffet i al religion. (*Det Guddommelige* s.15)
Der er ganske vist mange rationelle og etiske aspekter ved enhver religion. Men det kan man

også finde andre steder - fx i filosofi og i politiske ideologier. Det helt særlige i religionerne er "den religiøse følelse" der opstår i mødet med det hellige. Det hellige kan ifølge Otto ikke beskrives rationelt. Det kan kun indkredses - via den fænomenologiske metode - ved at undersøge menneskers oplevelse af og følelser omkring det hellige.

Hvilke følelser knytter sig til oplevelsen af det religiøse?

Om Ottos begreber mysterium tremendum og mysterium fascinans skriver Jacob Wolf:

De to følelser er facetter af den samme følelse, der har to ansigter. Frygt og fascination udgør en kontrastharmonie.

Frygt og fascination er yderpolerne i denne harmoni. Der befinder sig imidlertid flere identificerbare følelser, der er aspekter af de to grundlæggende følelser, inden for denne kontrastharmonie. Otto kalder dem følelsen af det majestætiske, det energiske, det forunderlige og det værdifulde. (det guddommelige s. 7)

Ifølge Otto, så er menneskers oplevelse af hellige steder og genstande knyttet til:

- Det Fascinerende
- Det Skræmmende
- Det Ærefrygtindgydende
- Det Majestætiske og overvældende
- Det energiske
- Det Forunderlige
- Det Værdifulde

Der er voldsomme kræfter på spil, når man læser Rudolf Ottos og Jacob Wolfs beskrivelser.

- Men er disse egenskaber forbeholdt oplevelsen af det hellige, forstået som det der er knyttet til det guddommelige. Eller kan ikke-religiøse steder, genstande eller oplevelser have de samme egenskaber og kalde på de samme følelser?
- Holder beskrivelse af det hellige som noget voldsomt og intenst overhovedet i et moderne og sekulært samfund som Danmark?
- Hvad betyder det for oplevelsen af det hellige, at majoritets-religionen Danmark er luthersk kristendom, som netop ikke lægger så meget vægt på hellighed?

Disse spørgsmål undersøger vi i dette forløb.

Dels ved at præsentere eleverne for tre hellige steder i Jerusalem - en by der hverken er præget af sekularisering eller en kølig nordisk-luthersk tilgang til religion.

Dels ved at eleverne selv skal undersøge og beskrive, hvordan de oplever betydningsfulde eller hellige steder og genstande.

Ottos ovenstående syv egenskaber ved det hellige kommer eleverne til at forholde sig til i øvelsen med ordkort i fase 1a.

Hvad er "det hellige" i Den danske Folkekirke?

Luther gjorde op med forestilling om hellige steder, personer og genstande. Ifølge Luther var kun:

- Gud
- Guds ord
- Sakramenterne dåb og nadver
- Selve troen

hellig. Det korte og teologiske svar er derfor, at der hverken findes hellige steder eller hellige genstande i Folkekirken. Dvs:

- Kirken er ikke et helligt rum.
- Bibelen er ikke en hellig bog.
- Døbefonten er ikke mere hellig end en håndvask.

Men selvom den officielle lutherske danske folkekirke-teologi afviser, at der findes hellige steder og genstande, så kan de enkelte troende jo godt opleve og vurdere det anderledes. Måske kan menneskets iboende trang til at forbinde det religiøse med noget fysisk og håndgribeligt ikke bare fjernes af 500 års luthersk teologi? I hvert fald er det ikke ualmindeligt, at "almindelige" folkekirkemedlemmer opfatter og omtaler kirken som et helligt rum og Bibelen som en hellig bog.

Kirkeasyl i Brorsonkirken

I 2009 søgte en gruppe afviste irakiske asylansøgere tilflugt i Brorsonkirken. De håbede, at de her ville være i sikkerhed for myndighederne. Men der var og er ikke noget i den danske lovgivning, der giver en kirke særlig status, og ordet "kirkeasyl" findes ikke i nogen lovtekst. Historisk set har kirken dog tilbage fra middelalderen været et "fredhelligt" sted. I krigstid har mennesker således søgt ly i kirken. Og selvom kirkens fredhellighed langt fra altid blev overholdt, så har kirkerummet ofte givet beskyttelse til forfulgte. Besættelsen endte med at politiet ryddede kirken og anholdt irakerne.

Et offentligt lokum

I den efterfølgende interne debat i Folkekirken skrev Fyns Biskop Kresten Drejergaard:

Der er ingen mennesker i Danmark, som skal kunne forbedre deres retsstilling ved at besætte en kirke - eller for den sags skyld et offentligt lokum.

Denne indirekte sidestilling af kirken og et lokum fik andre op af stolen. Nogle - bl.a. Brorsons Kirkens sognepræst Per Ramsdal - skrev direkte, at kirkens status som et helligt rum var blevet krænket med kirkerydningen. Andre skrev, at kirkerummet godt nok ikke er helligt, men at kirken gennem århundreder har været respekteret som et særligt og fredfyldt sted, hvor statsmagten farer med lempe.

Det indgik også i debatten, at der i Folkekirken faktisk eksisterer to ritualer, som bruges ved kirkeindvielser. I det ene indvielsesritual indgår en bøn, hvori ordene "Må dette hus være fredlyst og din Ånd virke her frit og uhindret" indgår. I det andet ritual indgår en salme, hvori det blandt andet lyder: "Vi byggede denne kirke, vi helliger dens skib og kor, dens døbefront og alterbord". Der findes også et ritual til af "af-vie en kirke, hvis den fx skal nedrives eller ombygges til andre formål. Disse eksempler peger på at kirkerummet opfattes som helligt også i Den danske Folkekirke.

Til det synspunkt svarer lektor i praktisk teologi Hans Raun Iversen:

Hvis man skal forstå kirkeindvielsen, vil et godt mellemstandpunkt være at sige, at den svarer til

en slags kirkelig housewarming og ikke mere, siger han og forklarer, at det ifølge luthersk teologi stadig ene og alene vil være selve handlingerne i kirken, der helliger rummet, altså prædiken, dåb og nadver.

Det er et gammelt ritual tilbage fra katolsk tid, som man har valgt at beholde. Og i dag er det jo også stadig sådan, at vi forsøger at respektere kirkerummet, når vi kommer derind. Men principielt set må man sige, at rummet ikke er helligt.

Handler det om respekt?

Måske har Hans Raun Iversen ret, når han skriver, at det handler mere om respekt end om hellighed? Vi knytter ubevidst genstande og steder til de særlige handlinger, de indgår i. En døbefond minder om - og bliver et symbol på - dåben. Derfor vil det opleves som mangel på respekt at bruge døbefonten som opvaskebalje. Gravstedet hvor ens kære er begravet minder om både selve begravelsen og om forholdet til den afdøde. Derfor er gravstedet et særligt - om end ikke helligt - sted, som fremkalder særlige følelser og som skal respekteres. Og spørgsmålet er, om der psykologisk set ikke er de samme ting på spil, når en folkekirke-dansker står overfor et stærkt altermaleri, som når en russisk ortodoks kristen betragter en sublim Mariaikon.

Selvom Ikonen ifølge den ortodokse lære er hellig, mens alterbilledet ifølge luthersk lære ikke er hellig.

Respekten for andres oplevelse af det hellige

Et vigtigt spørgsmål i en mangfoldig virkelighed er hvordan vi forholder os til det, som er helligt for andre men ikke for os selv. Ingen kan forvente at en ateist betragter Bibelens ord som hellige, eller at en kristen betragter Koranen som en hellig bog. Til gengæld er det normal praksis at man udviser respekt for det, der er helligt for andre. Når en muslim besøger en kirke, og når en kristen besøger en moské, foregår det som regel med en naturlig og umiddelbar respektfuldhed. Ikke nødvendigvis en respekt overfor kirken eller moskéen som hellige steder, men en respekt overfor de troende, for hvem stedet er værdifuldt, særligt og måske endda helligt.

Der er dog også eksempler på at det, som nogle opfatter som helligt, helt bevidst ikke respekteres af andre. Denne dis-respekt kan selvfølgelig udspringe af et helt primitivt ønske om at krænke eller nedgøre. Men det kan også handle om at andre værdier sættes højere end respekten for andres tro. Således kan offentliggørelsen af Muhammed-tegningerne ses som et statement om, at ytringsfrihed skal veje tungere end respekten for det, som andre opfatter for helligt. Og debatten om burkaforbud handler blandt andet om respekten for andres religiøse praksis kontra hensynet til kvinders rettigheder og ligestilling. I 2017 afskaffede Folketinget blasfemiparagraffen. Hovedargumentet var, at hensynet til religion ikke bør stå over ytringsfriheden. Som udgangspunkt vil de fleste dog være enige om, at der skal være meget tungtvejende grunde til, at man ikke udviser respekt for det, der er værdifuld og helligt for andre.

Bibelsk fortælling - tempelrensningen

Da Jesus og hans venner gik ind i Jerusalem blev de mødt af en masse mennesker. Jesus red på et lille æselføl og hvor end de kom, blev de mødt af glædesråb. Nogle bredte deres kapper ud på vejen, andre brækkede grene af palmerne og viftede med dem for at byde Jesus velkommen. Jesus var overvældet. Både glad og trist på en gang. Så nåede de til tempelpladsen. Jesus havde været her før og han kunne straks genkende den følelse, han fik i kroppen, da han så tempelpladsen og de mange mennesker. Allerede dengang han var 12 år og første gang besøgte templet kunne han mærke, at der var noget helt særligt på spil. Nu kunne han atter mærke gåse huden på armene og en stille rislen ned af ryggen. Han følte sig hjemme, overvældet, stolt, lille, taknemmelig og alligevel også lidt nervøs og bange for hvad det skulle ske i løbet af denne påske.

Han så sig omkring. I søjlegangene stod de handlende med deres boder. De solgte røgelse og duer og offerlam. Der var en ørendøvende larm. Folk talte og hilste højlydt på hinanden. De lo og snakkede og handlede. Geder og får brægede. Duerne kaglede og baskede med vingerne, som om de godt vidste, hvad der skulle ske med dem når de var blev solgt. Der blev vekslet penge og en mand tabte en masse mønter, som han hurtigt forsøgte at samle op. Det lugtede af røg, brød og hvidløg. Disciplene så forundret på det hele - både fascineret og måske også en smule overrasket over aktivitetsniveauet på pladsen. Jesus derimod var hverken fascineret eller forundret - han var vred. En vrede, som Jesus kun sjældent mærkede, voksede i ham. Hvad bilder de sig ind? tænkte han vredt. Hurtigt stod han af æslet og med store skridt gik han ind i mellem boderne og de handlende. Vreden kogte i ham og vreden skulle ud. Han væltede bordene med pengestabler. Alt hvad han kom i nærheden af skubbede han til, i mens han råbte,

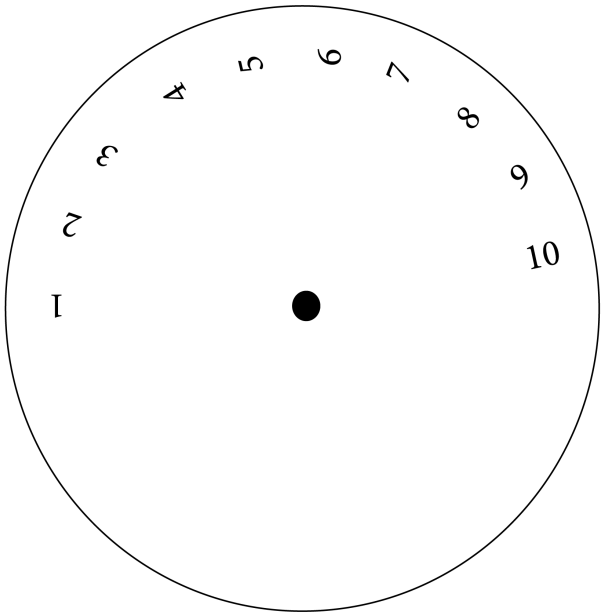
"Det er Guds hus. Hvad tænker I på?"

Og han fortsatte "Dette sted er et helligt sted - det har det været i århundreder. Gud bor lige her - derfor skal vi bede og ofre til Gud her, men I har gjort det til en gedemarked - ved I ingenting om hvordan man skal opføre sig på det helligt sted?"

Kirkebesøg

I det blå felt kan du notere din vurdering af stedets/genstandens hellighed.
1 er det mindste
10 er det højeste

prædikestol			grav		
præst			bibel		
alter			oblat		
døbefont			kalk/bæger		
knæfald					
kirkebænk					
våbenhus					

1

2